

Міністерство освіти та науки України
ДВНЗ „Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”

Кафедра філософії, соціології та релігієзнавства

СЛОВНИК
з „СОЦІОЛОГІЇ СІМ'Ї”
(для студентів напряму підготовки 6.030101 – „соціологія”)

Розробник:
канд. філос. наук, доцент
Гайналь Т.О.

Івано-Франківськ, 2017

„Візитні” сім’ї – окреме проживання подружжя із зустрічами на короткий час.

„Шведська” сім’я – форма поліаморії, при якій троє людей обох статей проживають разом, що не обов’язково передбачає сексуальні стосунки між ними, зокрема, стосунки між представниками однієї статі можуть бути нейтральними, фінансовими, платонічними та ін.

Агамне табу – абсолютна заборона статевих контактів.

Агенти соціалізації – люди і установи, які відповідають за навчання культурних норм та цінностей і засвоєння соціальних ролей.

Багатодітність – п’ять і більше дітей у сім’ї.

Безпліддя – біологічна нездатність до народження.

Безплідний шлюб – шлюб, у якому протягом перших трьох років існування при умові невикористання контрацептивів не народжуються діти.

Безшлюбність – добровільне чи вимушене перебування поза законним шлюбом.

Бігамія – форма шлюбу чоловіка з двома жінками чи жінки із двома чоловіками.

Братська поліандрія – форма полігамії, при якій жінка має одночасно кілька чоловіків, що є братами.

Велика соціальна група – це кількісно обмежена спільність людей, виділена за певними соціальними ознаками (клас, нація, прошарок), або реальна, значна за розмірами та складноорганізована спільність людей, яка поєднана спільною діяльністю, цінностями, традиціями, громадською думкою, соціальними нормами.

Вторинна соціалізація – соціалізація дорослої людини, коли засвоюються соціальні ролі та використовуються у життєдіяльності, поповнюється і поглиблюється знання, опановуються нові соціально-політичні й моральні норми.

Гетерогамія – шлюб між людьми із різними соціальними ознаками.

Гетерогенний шлюб – шлюб між людьми різного соціального походження

Гетеросексуальний шлюб – різностатевий шлюб.

Гомогамія – шлюб між людьми зі схожими індивідними ознаками (вік, освіта, соціальне походження та ін.).

Гомогенний шлюб – шлюб між людьми одного соціального походження (національність, етнічність, віросповідання, матеріальне становище та ін.).

Гомосексуальний шлюб – одностатевий шлюб.

Груповий шлюб – історична форма шлюбу, при якій всі чоловіки кровнопорідненої групи (роду, фратрії та ін.) могли вступати в шлюбні стосунки зі всіма жінками іншої такої ж групи.

Гендер – культурний та соціально-психологічний атрибут, який дає можливість поділити людей за категоріями „фемінність”, „маскулінність”,

Гендерна ідентифікація – усвідомлення індивідом своєї приналежності до культурного визначення фемінності чи маскулінності.

Гендерна роль – очікувана поведінка індивіда, що ідентифікується ним як фемінна чи маскулінна.

Демографічна політика держави – це цілеспрямована діяльність держави у сфері регулювання процесів відтворення населення.

Демографія – наука про закономірності відтворення, чисельність, територіальне розташування, склад населення та зміни в народонаселенні, причини та наслідки цих змін.

Десоціалізація – втрата індивідом через певні причини (тривалу хворобу, ув'язнення та ін.) соціального досвіду, що відображається на його життєдіяльності та можливості самореалізації в соціальному середовищі.

Дислокальність – проживання окремо від батьків обох членів подружжя.

Дисфункція сім'ї – невиконання сім'єю тієї соціальної діяльності, що очікується з боку суспільства.

Дітоцентрична сім'я – зазвичай малодітна сім'я, яка відзначається ставленням батьків до дитини як до найвищої цінності, вибором демократичного стилю виховання, створенням умов для соціалізації дитини.

Егалітарна сімейна система – рівноправний шлюб, де немає яскраво вираженого лідера.

Екзогамія – заборона шлюбних стосунків між членами роду та необхідність статевих контактів поза ним.

Екстеріоризація – об'єктивація внутрішнього світу людини в її поведінці, діяльності.

Елементарна сім'я – сім'я, яка складається із 3 людей: батьків та однієї дитини.

Ендогамія – звичай, що приписував вступ у шлюб в межах певної соціальної групи: племені, касти, роду та ін.

Етнометодологія – напрям соціології, що займається вивченням повсякденності, буденних норм, правил, мови в соціальних взаємодіях.

Життєвий цикл сім'ї – історія життя сім'ї, що відображає повторюваність та регулярність сімейних подій, її власна динаміка та протяжність у часі.

Ідентичність – соціальна якість, яка є результатом свідомого та емоційного самоототожнення індивіда з іншими людьми, групами чи спільнотами, ідеалами.

Інституційно-історична парадигма вивчення сім'ї – сукупність теоретичних уявлень, які відкидають догмати теологічної антропології про божественне походження сім'ї, моногамію як єдино можливу та незмінну форму сімейних стосунків, розглядає її як історичну категорію та виділяє кілька форм шлюбно-сімейних стосунків.

Інтеріоризація – включення соціальних норм і цінностей у внутрішній світ людини.

Інфантицид – дітовбивство; вбивство дитини віком до 1 року.

Інцест – статевий зв'язок між близькими кровними родичами.

Кібуц – сільськогосподарська або промислова комуна, в якій практикується комунальна власність та колективне виховання дітей.

Комуни – одна із альтернатив сім'ї та шлюбу, що передбачала спільне проживання та ведення господарства група осіб, в якій здебільшого передбачалися вільні сексуальні взаємини і колективна відповідальність за виховання дітей.

Конкубіна – співмешканка чоловіка.

Конкубінат – співжиття чоловіка та жінки без укладення шлюбу.

Конфліктологічна теорія вивчення сім'ї – сукупність теоретичних уявлень про сім'ю як мікрокосм, що відображає суспільні конфлікти та є ареною конфліктів між членами сім'ї через розподіл матеріальних благ, ведення домашнього господарства та виховання дітей.

Критерії успішності шлюбно-сімейних стосунків – категорія соціологія сім'ї, яка вказує на якість функціонування сім'ї.

Легалізм у сексуальній поведінці – прийняття чи відкидання сексуальних стосунків на основі домінуючої в суспільстві репресивної статевої моралі, яка визнає їх лише заради дітонародження.

Макросоціологія – сфера соціологічного знання, яка вивчає складні соціальні об'єкти (соціальні класи, соціальні інститути та ін.) та процеси та взаємодії людей, які об'єднуються у великі соціальні спільноти та структури.

Макросоціологія сім'ї – галузь соціології, яка вивчає сім'ю як соціальний інститут з точки зору ефективності виконання нею функцій щодо суспільства.

Мала соціальна група – різновид соціальної групи, між усіма членами якої існують безпосередні особистісні контакти (чисельність групи – від 2 до 40 осіб).

Малодітність – сім'я з однією чи двома дітьми.

Маскулінність та фемінність – нормативні, загальноприйняті в суспільстві уявлення та установки щодо того, якими повинні бути жінки та чоловіки.

Матріархальна сімейна система – шлюб, де лідером виступає дружина.

Матріархат (гінекократія) – одна із форм суспільного устрою, ознаками якого є домінуюче становище жінки в суспільстві, успадкування власності та статусів від матері, матрілокальність чи дислокальність шлюбного проживання.

Матрілокальність – проживання в сім'ї батьків дружини.

Методологія соціології – система принципів, методів і стратегій, які використовуються для одержання нового соціологічного знання, його інтерпретації та практичного застосування.

Мікросоціологія – галузь соціологічного знання, яка вивчає індивідів та їхню взаємодію із близьким соціальним оточенням.

Мікросоціологія сім'ї – вивчає сім'ю як малу соціальну групу, інтеракції між членами сім'ї та її структуру.

Неповна сім'я – сім'я, в якій у дитини (дітей) є лише один із батьків.

Нуклеарна (проста) сім'я – сім'я, що складається із батьків (одного із батьків) та дітей, або лише із подружжя без дітей.

Особистість – сукупність соціальних якостей людини, що є результатом суспільного розвитку та включення індивіда в систему соціальних відносин через активну діяльність та спілкування.

Парний шлюб – рання форма єдиношлюбності, яка відрізняється від моногамії тим, що не є економічною коміркою, через що є нестійкою.

Паспортна стать людини – стать, яка приписується людині від імені суспільства державними органами, які вповноважені на це.

Патріархальна сімейна система – шлюб, в якому лідером є чоловік.

Патріархальна теорія сім'ї – теорія, що розглядає сім'ю як таку, що відповідає природі людини і є вихідною коміркою суспільства, володіє наступними ознаками: провідна роль чоловіка, авторитарність, владність, субординація.

Патріархат – одна із форм суспільного устрою, що характеризується домінуючою роллю чоловіка в сімейних та суспільних справах, обмеженням діяльності жінки лише сімейними обов'язками, патрілокальністю та виникненням (багатопоколінних) патріархальних сімей.

Патрілокальність – проживання в сім'ї батьків чоловіка.

Первинна соціалізація – етап соціалізації, на якому дитина засвоює соціальні норми, знання, цінності, та поступово входить у певну культуру.

Плодовитість – біологічна здатність сім'ї до зачаття та народження живих дітей.

Повна сім'я – сім'я, в складі якої є обидвоє батьків та хоча б одна дитина.

Поліаморія – система етичних поглядів на кохання, яка допускає можливість існування численних любовних стосунків однієї особи з кількома людьми (а також між кількома людьми) одночасно, зі згоди всіх учасників цих стосунків.

Поліандрія – шлюб однієї жінки з кількома чоловіками одночасно.

Полігамія – шлюб між однією особою та кількома партнерами протилежної статі одночасно.

Полігінія – шлюб одного чоловіка з кількома жінками одночасно.

Проблемне прийняття репродуктивних рішень – наявність перешкод та необхідність їх долати на шляху рутинного прийняття рішення про дітонародження.

Пролонгація – продовження строку дії якого-небудь процесу.

Проміскуїтет – можлива стадія нічим не обмежених стосунків між статями, що передувала становленню певних норм шлюбу та формуванню сім'ї.

Простір можливих виборів – сукупність потенційних шлюбних партнерів.

Психоаналітична теорія – теорія, що конструє соціальну реальність, виходячи з вирішального значення дитячого досвіду сімейної соціалізації.

Пуналуальна сім'я – пізня форма групового шлюбу, при якій кілька сестер, різної міри родинності, перебувають в шлюбі з кількома чоловіками як спільними шлюбними партнерами.

Репродуктивна норма – детерміновані суспільним буттям принципи та зразки поведінки, які стосуються народження дітей та їхньої кількості, що прийняті в тих соціальних групах чи спільнотах, до яких хоче належати індивід.

Репродуктивна поведінка – система дій та стосунків між подружжям, що впливає на народження певної кількості дітей у шлюбі та поза ним.

Репродуктивний процес – певна визначена послідовність репродуктивних подій протягом життя індивіда чи сім'ї, яка пов'язана із народженням дітей.

Репродуктивний цикл – послідовність основних репродуктивних подій, яка повторюється (статевий акт-зачаття-пологи).

Репродуктивні установки – психологічні стани особистості, які зумовлюють позитивне чи негативне ставлення до народження дітей чи їхньої кількості.

Ресоціалізація – руйнування раніше засвоєних цінностей і моделей поведінки з подальшим опануванням цінностей, які радикально відрізняються від попередніх.

Референтна група – реальна чи умовна соціальна спільнота, з якою індивід співвідносить себе як з еталоном і на норми, думки, цінності та оцінки якої він орієнтується в своїй поведінці та самооцінці.

Рід – доісторична і ранньоісторична суспільно-організаційна спільнота, до якої належали кровно споріднені нащадки одного предка.

Розлучення – розірвання шлюбу.

Розширена (складна) сім'я – сім'я, що складається із кількох подружніх пар чи кількох поколінь, які проживають разом (або близько один біля одного), ведуть спільне господарство та виховують дітей.

Рутинне прийняття репродуктивних рішень – вибір відсутній, результати відповідають очікуванням та соціальним нормам (хочуть-намагаються-вагітніють-народжують).

Сексуальна поведінка – система дій і стосунків, які регулюються фізіологічними, психологічними та соціокультурними механізмами та забезпечують задоволення сексуальних потреб.

Сексуальний сценарій – частина сексуальної культури, що охоплює складну когнітивну структуру, яка містить вербальні та невербальні елементи, що мають бути засвоєні індивідом та використовуватися для регулювання та оцінювання ним своєї сексуальної поведінки.

Середньодітність – сім'я з трьома або чотирма дітьми.

Серійна моногамія – кількарізний вступ до шлюбу з різними партнерами.

Символічний інтеракціонізм – теорія, згідно з якою, сукупність процесів міжособистісних взаємодій породжує суспільство, зрозуміти яке можна лише через осягнення смислу цих взаємодій в їх символічному значенні; наше відношення до людей визначається не тим, ким вони є насправді, а тим, ким вони є в наших уявленнях про них.

Сім'я – організована соціальна група, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю та соціальною необхідністю, що зумовлена потребою суспільства в фізичному та духовному самовідтворенні.

Сімейна поведінка – специфічний різновид соціальної поведінки, що забезпечує потребу в шлюбі, батьківстві та сексуальну потребу.

Сорорат – форма полігамії, при якій чоловік має одночасно кілька жінок, що є сестрами.

Соціалізація – складний і тривалий процес включення індивіда до системи соціальних зв'язків та відносин, його активної взаємодії з людьми, у результаті якої індивід засвоює зразки поведінки, соціальні норми та цінності.

Соціальна девіація – відхилення поведінки особистості від традиційних у даному суспільстві нормативів.

Соціальна спільнота – реально існуюча сукупність індивідів, яка характеризується відносною цілісністю і здатністю виступати як самостійний творчий суб'єкт історичної та соціальної дії та піддається емпіричній фіксації.

Соціальна стать людини – статеворольова самоідентифікація людини, що визначає її поведінку в суспільстві і те, як ця поведінка сприйматиметься оточуючими.

Соціальний інститут – організована система зв'язків і соціальних норм, що поєднує значущі суспільні цінності та процедури, які відповідають основним потребам суспільства; встановлений порядок правил та стандартизованих моделей поведінки у суспільстві (наприклад, сім'я, освіта, право, влада та ін.).

Соціально неповна сім'я – сім'я, в якій наявні обоє батьків, але через певні причини (тривала відсутність, ув'язнення, заробітчанство та ін.) вихованням дітей займаються близькі родичі.

Соціобіологічна парадигма вивчення сім'ї – сукупність теоретичних уявлень, які надають особливого значення впливу біологічних факторів (наприклад, інстинкту продовження роду) на соціальну (в тому числі і сімейну) поведінку людини та визнають, що необхідність сімейного існування закладена в біологічній сутності людини і зумовлена потребою відтворення.

Соціологія сім'ї – спеціальна соціологічна теорія, що вивчає формування, розвиток та функціонування шлюбних та родинно-сімейних стосунків у конкретних культурних та соціально-економічних умовах.

Соціум – соціальне оточення людини, сукупність форм діяльності людей, що історично склалися.

Спеціальна соціологічна теорія – теоретична концепція, яка вивчає та інтерпретує особливості існування та функціонування певних соціальних спільнот в процесі їхньої взаємодії (соціологія молоді, етносоціологія та ін.).

Співжиття – спільне проживання чоловіка і жінки без укладення офіційного шлюбу.

Спосіб життя сім'ї – сукупність тих видів життєдіяльності, які виконуються усіма разом або деякими з членів сім'ї чи одним із них, але від імені і для усієї сім'ї.

Спосіб мислення сім'ї – сукупність цінностей та установок у сфері сімейного життя.

Статева (сексуальна) культура – сукупність уявлень, вірувань, соціальних норм і цінностей, заборон і приписів, що стосуються відмінностей між статями та стосунків між ними.

Статева (сексуальна) роль – сукупність соціокультурних норм, які визначають, якими повинні бути чоловіки та жінки та їхні стосунки.

Стать людини – сукупність морфологічних та фізіологічних особливостей організму людини та генетично детермінованих ознак, що визначають її роль процесі запліднення.

Структура сім'ї – склад сім'ї та стосунки між членами сім'ї (родинні, господарські, духовно-моральні).

Суспільство – найзагальніша система взаємозв'язків і взаємин між людьми, в яких проявляється їхня взаємозалежність одне від одного та які склалися історично; об'єднання людей, яке займає певну територію, відрізняється своєю культурою та соціальними інститутами.

Теорія обміну – теорія, що базується на моделі взаємодії, відповідно до якої основою нормативного порядку в суспільстві є взаємна вигода, корисність для людей, що одержуються в результаті обміну між собою різного роду благами (не тільки

матеріальними).

Умови життя сім'ї – сукупність суб'єктивних та об'єктивних факторів макро- (соціально-економічні, соціальні, культурні екологічні та інші умови) та мікросередовища (тип населеного пункту, характеристика зайнятості населення, демографічна структура, етнічні характеристики та ін.) проживання сім'ї.

Фамілізм – сімейність.

Феміністична теорія – теорія, що виступає за перегляд соціальних ролей, усунення підпорядкування жінок чоловікам.

Функціональна парадигма вивчення сім'ї – сукупність теоретичних уявлень про сім'ю як стабільний елемент суспільства, що пов'язаний із ним своїми функціями та відповідає соціальним потребам.

Шлюб – сімейний зв'язок між партнерами, які досягнули шлюбного віку, що регулюється суспільством та, в більшості країн, реєструється у відповідних державних органах і передбачає встановлення батьківських та подружніх прав і обов'язків.

Шлюбна поведінка – різновид сімейної поведінки, метою якої є задоволення потреби в шлюбі та пов'язана із вибором шлюбного партнера.

Шлюбний вибір – процес, в результаті якого із сукупності можливих виборів так чи інакше обирається партнер, який стає чоловіком чи дружиною, або співмешканцем/співмешканкою.